

Fotokatalytické povrchy, které čistí účinkem světla

Josef Krýsa

Ústav anorganické technologie

UCT PRAGUE

a

Technopark Kralupy

Vysoká škola chemicko technologická v Praze

Fotokatalytické materiály a technologie

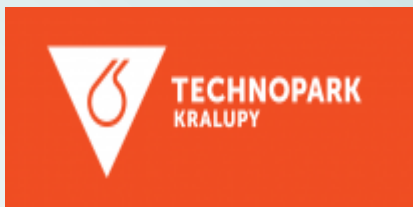

VŠCHT PRAHA

Technopark Kralupy VŠCHT Praha

- vědecko-technický park se zaměřením na inovace ve stavební chemii a v souvisejících materiálových oborech
- součást VŠCHT Praha - od roku 2015
- <https://www.technopark-kralupy.cz/>

Obsah

- 1. Fotokatalýza, polovodič, světlo**
- 2. Princip fotokatalýzy, TiO₂ fotokatalyzátor**
- 3. Fotokatalytický jev, oblasti aplikace**
- 4. Samočistící povrchy**
- 5. Čištění vody a vzduchu**
- 6. Závěry**

Fotokatalýza

Wikipedie - <https://cs.wikipedia.org/wiki/Fotokatalýza>

- *Fotokatalýza* je proces chemického rozkladu látek za přítomnosti **fotokatalyzátoru** a **světelného záření**
- Využití fotokatalýzy se dělí na dvě základní oblasti:
  - *samočištění* – díky fotokatalýze si povrch udržuje původní vzhled a barvu
  - *čištění okolního média* – znečištěného vzduchu či vody
- *Fotokatalýza* – homogenní (v kapalně fázi), heterogenní
- Katalyzátor – urychluje průběh chemické reakce, ale nespotřebává se
- *Fotokatalýza* – „katalytický“ proces, převod světelné energie na chemickou
- **Fotokatalyzátor** – polovodičový materiál

Polovodič

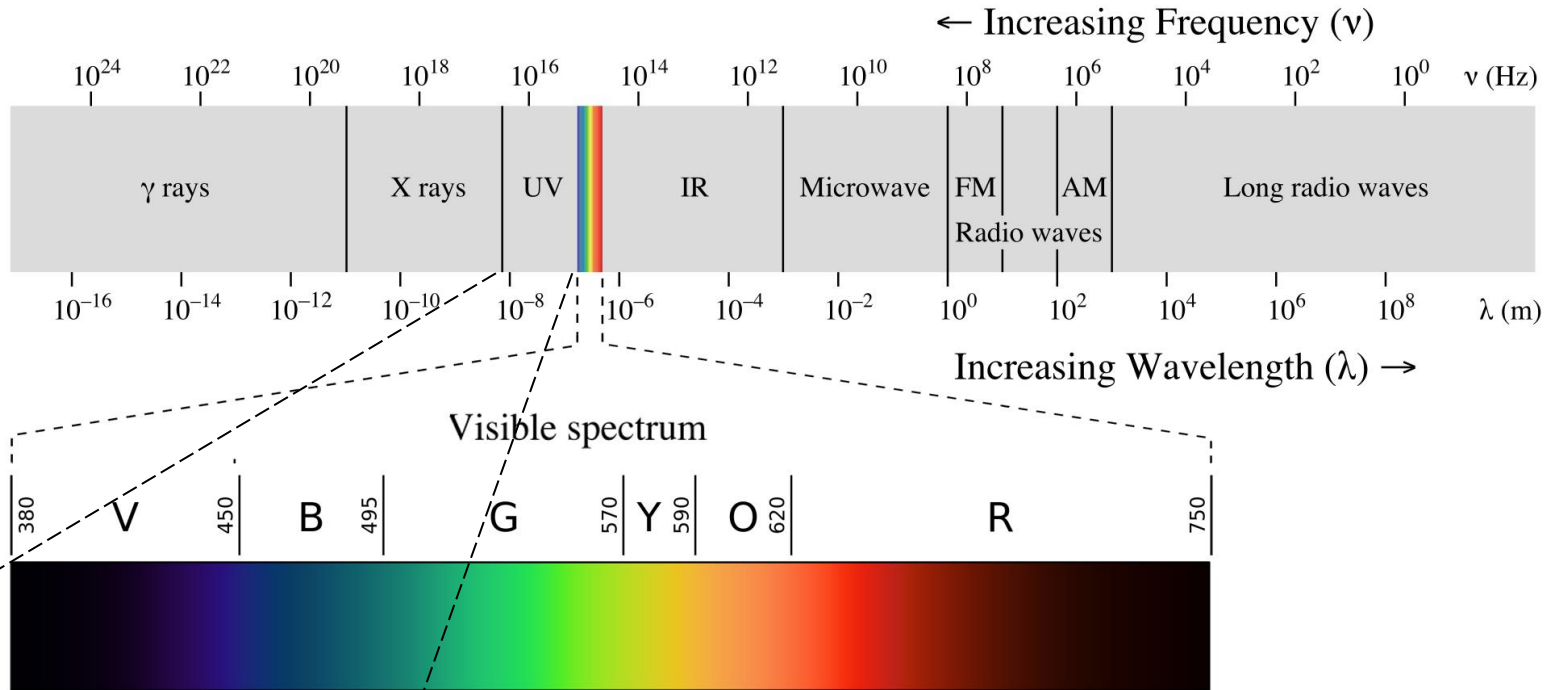
Wikipedie - <https://cs.wikipedia.org/wiki/Polovodič>

- **Polovodič** je pevná látka, jejíž elektrická vodivost závisí na vnějších nebo vnitřních podmínkách,
  - Změna vnějších podmínek znamená dodání některého z druhů energie – nejčastěji tepelné, elektrické nebo světelné,
  - Změna vnitřních podmínek představuje příměs jiného prvku v polovodiči.
-
- Polovodič s vodivostí typu n – příměs prvku s větším počtem valenčních elektronů (donor) - **elektrony** jsou dominantní nosiče náboje - **Si (As)**
  - Polovodič s vodivostí typu p - příměs prvku s menším počtem elektronů (akceptor) - **díry** (místa kde chybí e^-) jsou dominantní nosiče náboje - **Si (B)**

Povaha světla

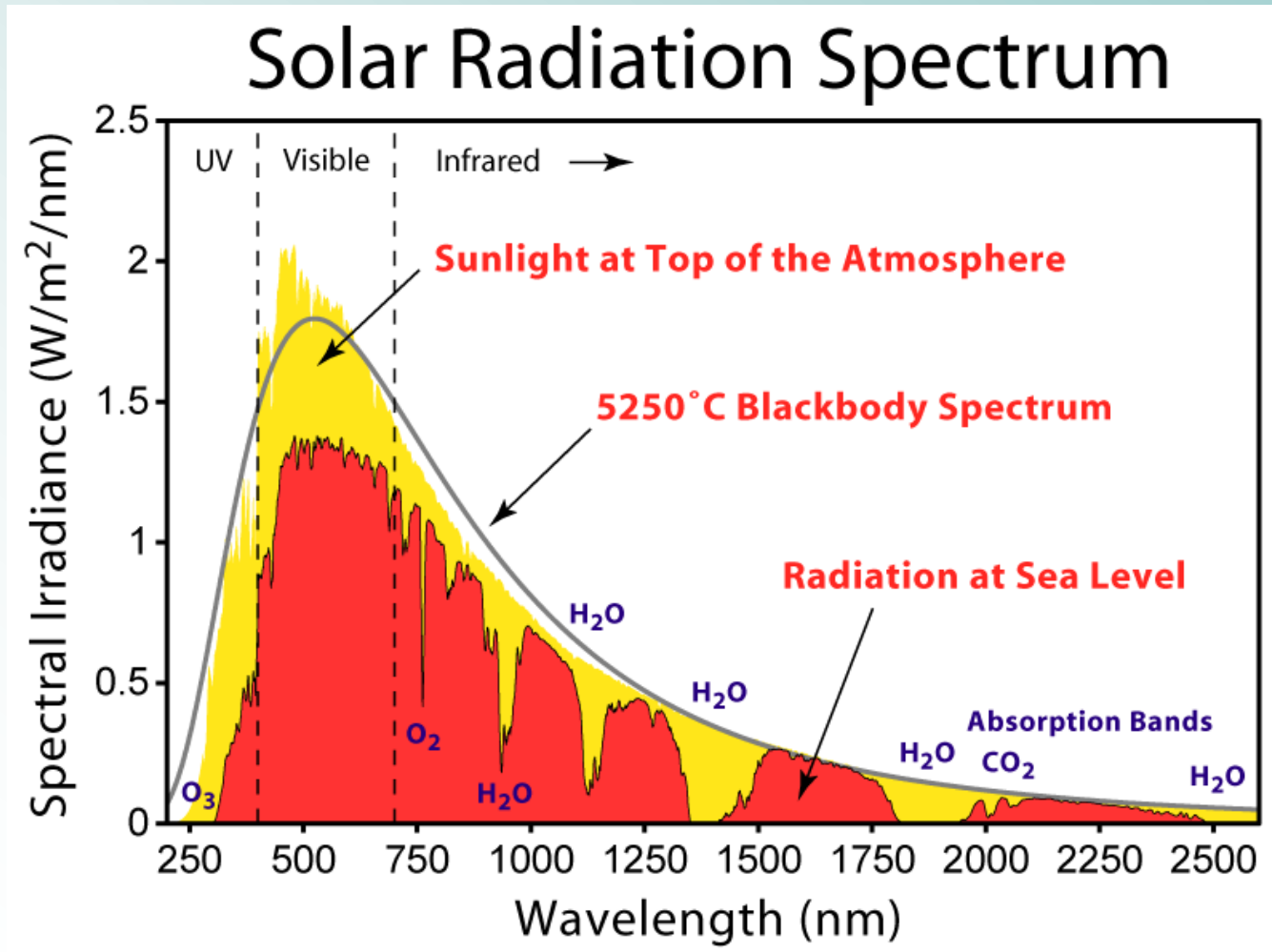
Světlo je elektromagnetické záření viditelné okem

Blízké	400–200 nm
Daleké	200–10 nm
Extrémní nebo „hluboké“	121–10 nm

Blízké ultrafialové záření (UV)		
UVC	UVB	UVA
200-280 nm	280-315 nm	315-400 nm

Spektrum slunečního záření

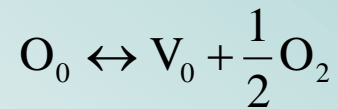

n-polovodič jako heterogenní fotokatalyzátor

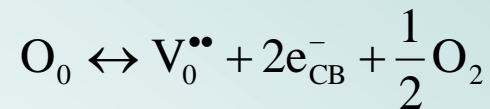
- Oxidické polovodiče (TiO_2 , ZnO , WO_3) mají $E_g > 1,5 \text{ eV}$

- tak málo nosičů náboje, že jsou v čistém stavu elektrickými izolanty

- Kyslíkové vakance – donory e^-

- vakance V_0 se chová jako donor elektronů a ionizuje se ve dvou krocích

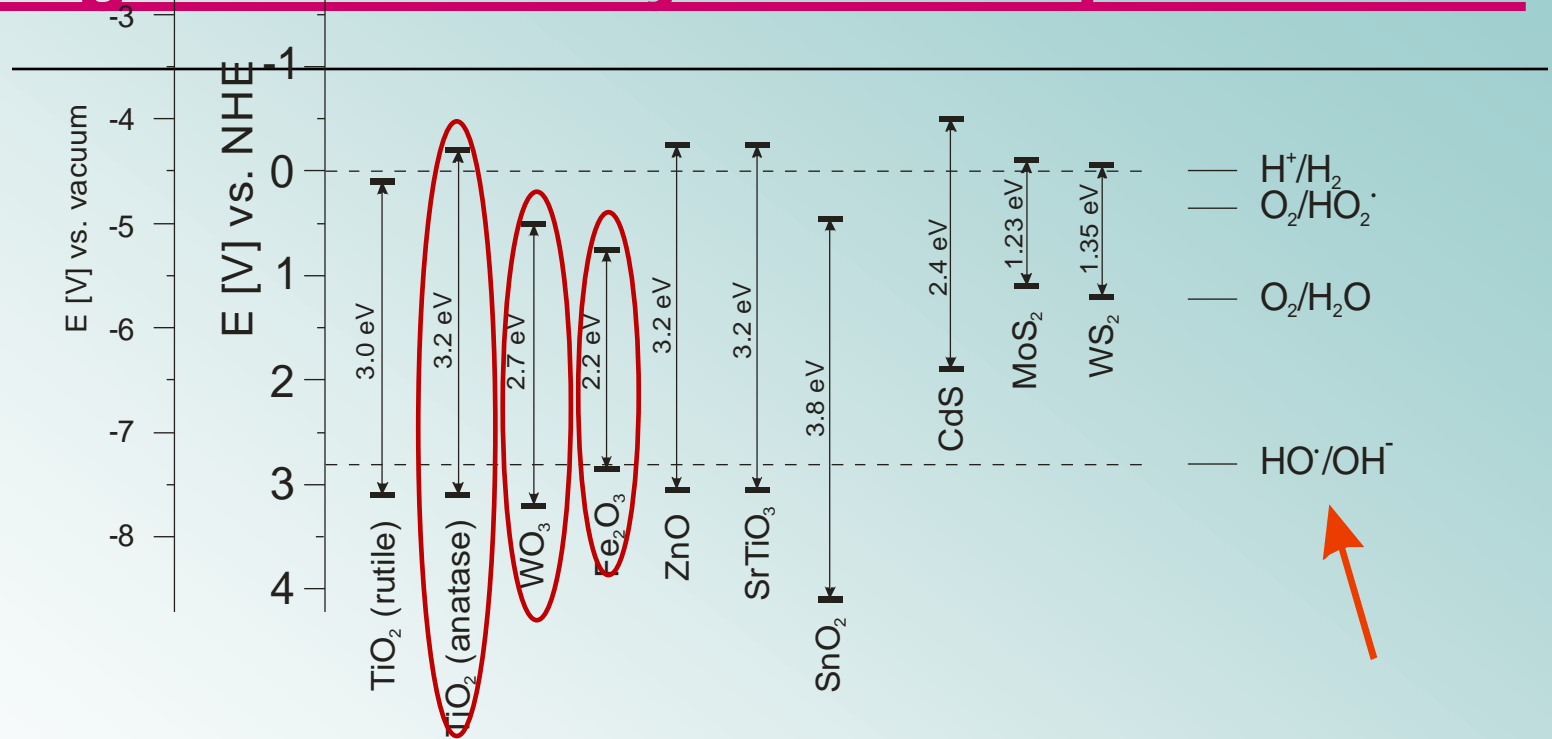

- Oxid s kyslíkovými vakancemi je n-polovodič

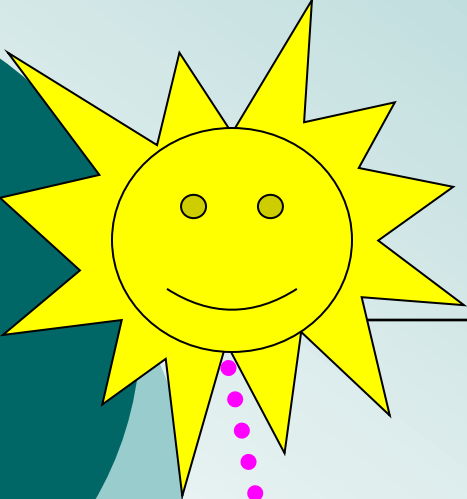

Polovodičová částice

Energetické hladiny VB a CB polovodiče

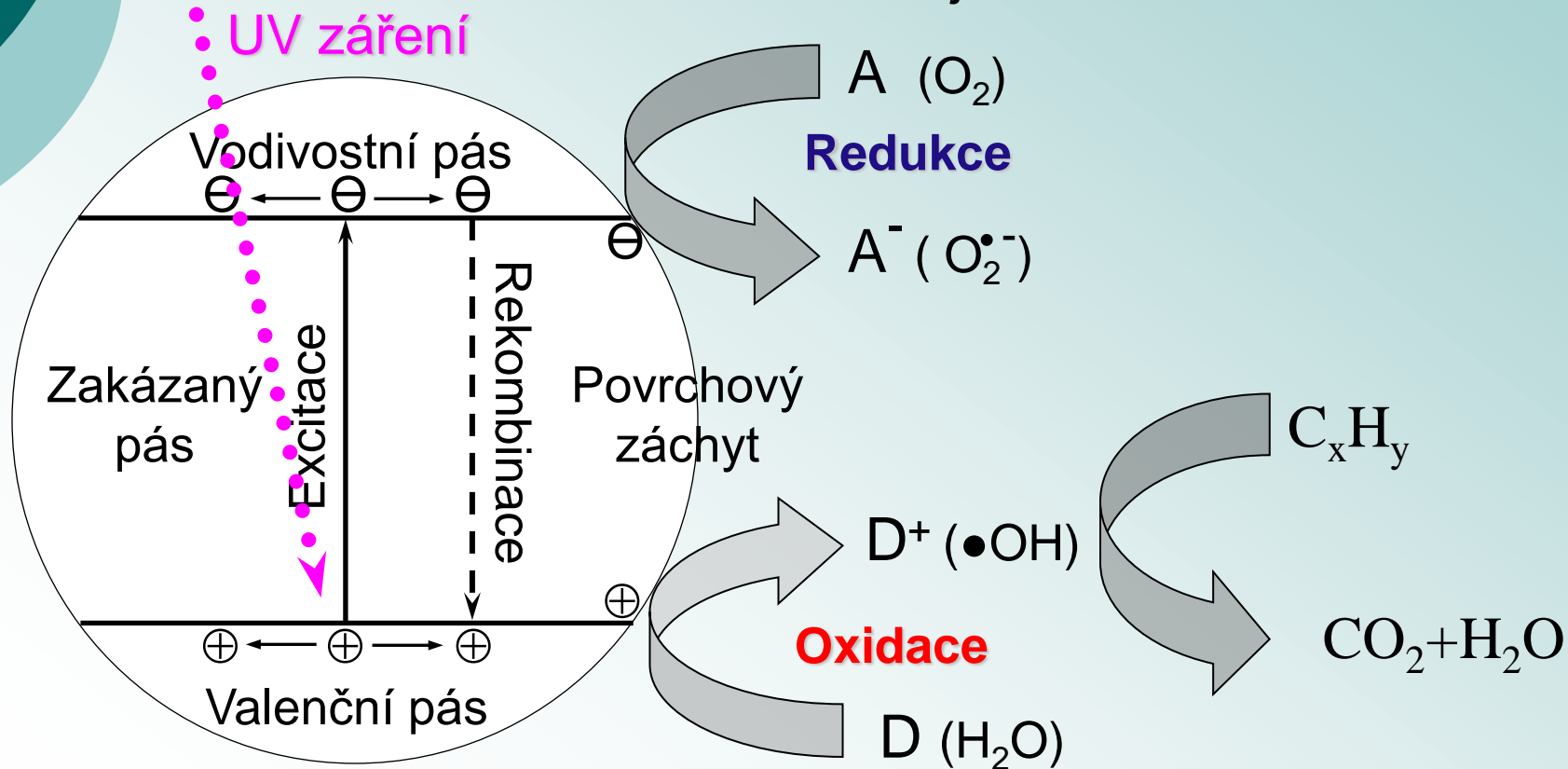

- Pozice VB a CB definuje redoxní vlastnosti polovodiče:
  - rozdíl, t. j. E_g – definuje podíl absorbovaného světla
  - VB pozitivnější než HO[·]/OH⁻ - umožňuje oxidativní fotokatalýzu
  - CB negativnější než H⁺/H₂ - umožňuje fotokatalytický rozklad vody (produkce H₂)

Princip heterogenní fotokatalýzy

- ozařování fotokatalyzátoru fotony UV záření
- vznik nositelů náboje h^+ a e^-

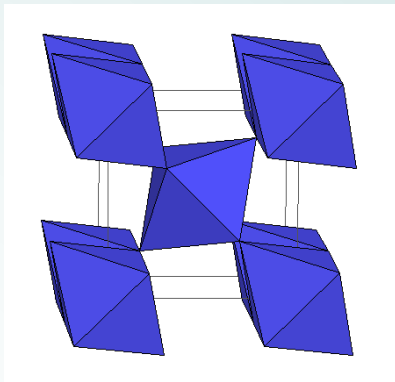

Polovodičová částice

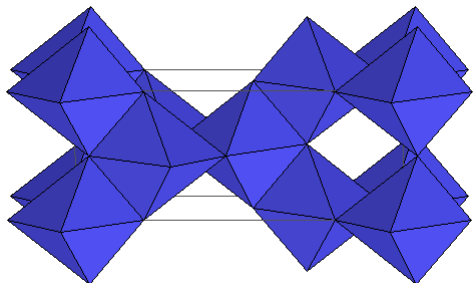
Oxid titaničitý jako fotokatalyzátor

Krystalové modifikace

Rutil

Anatas

Vlastnosti

- chemická stabilita
- nízká cena
- zdravotní a ekologická nezávadnost
- absorpce záření
  - $\lambda < 388$ nm (anatas)
  - $\lambda < 413$ nm (rutil)
  - asi 5 % sluneční energie
- vysoká fotokatalytická aktivita
- rekombinace h^+ a e^- - nízký kvantový výtěžek (1–10 %)

Formy TiO₂

- **suspence částic** – velikost krystalů, částic (aglomerátů), krystalová struktura, měrný povrch
- **vrstvy** - na vhodném nosiči (sklo, keramika, kovy)

částicové

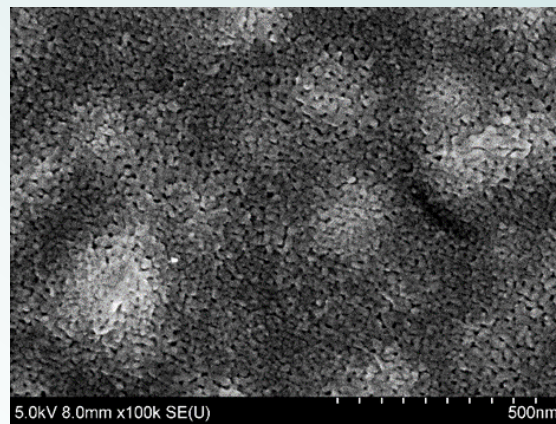
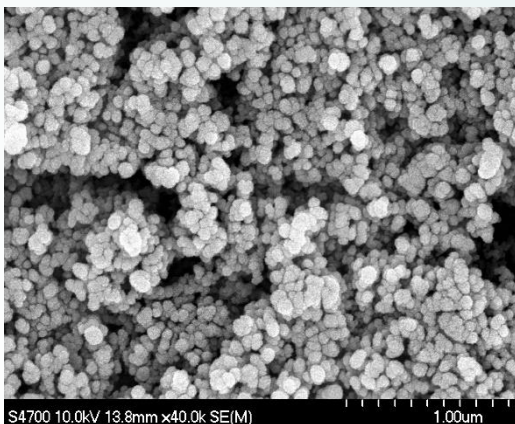
P25 (Evonik)

transparentní

sol gel

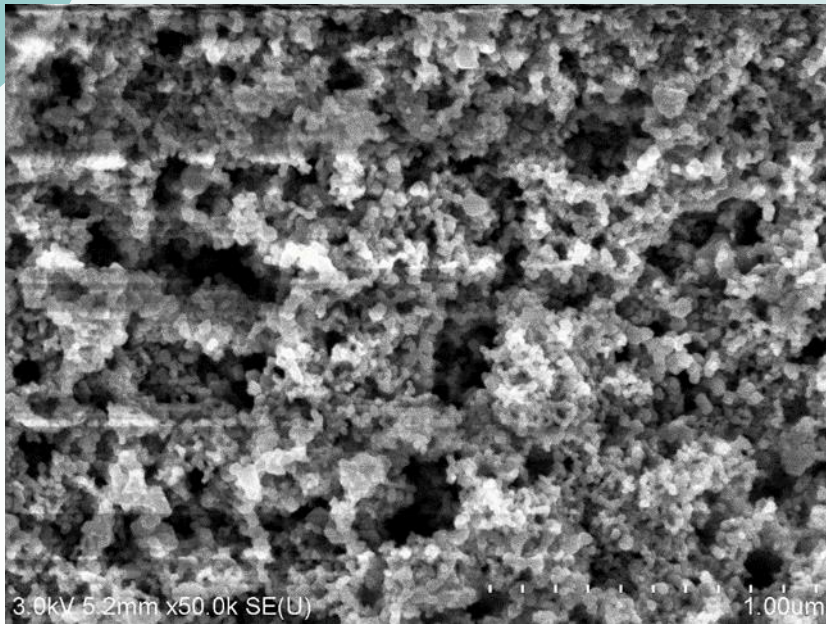
kompaktní

tepelná oxidace Ti

Nanostrukturované vrstvy TiO_2

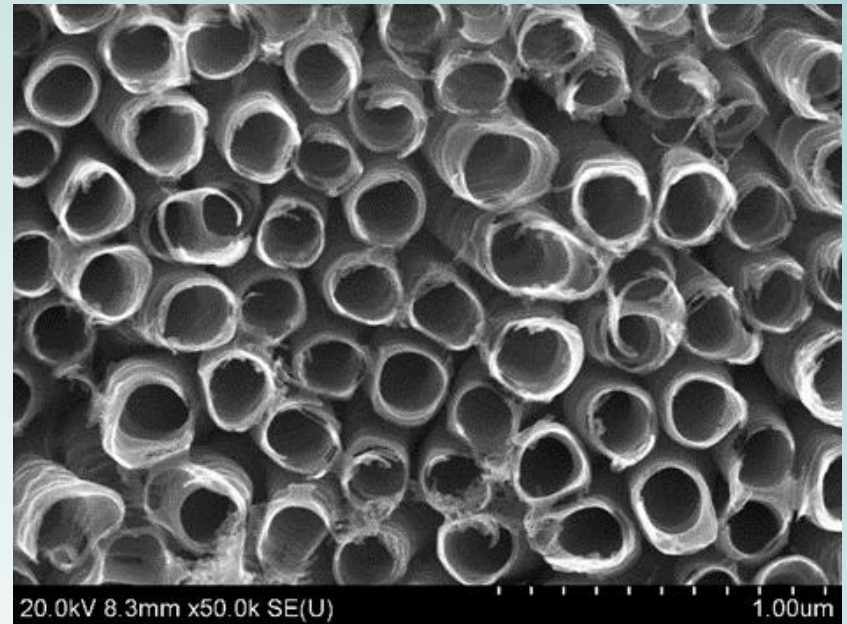
TiO_2 částice v SiO_2 pojivu
Sprejové nanášení suspence

1 μm

Tloušťka $\approx 5 \mu\text{m}$

Nanotrubičky TiO_2
Anodická oxidace Ti folie v elektrolytu
obsahující fluoridy

průměr $\approx 180 \text{ nm}$

Fotoaktivita TiO_2 - důsledek UV ozařování

➤ schopnost vytvořit vysoce smáčivý povrch

➤ schopnost oxidovat (odbourávat) organické polutanty

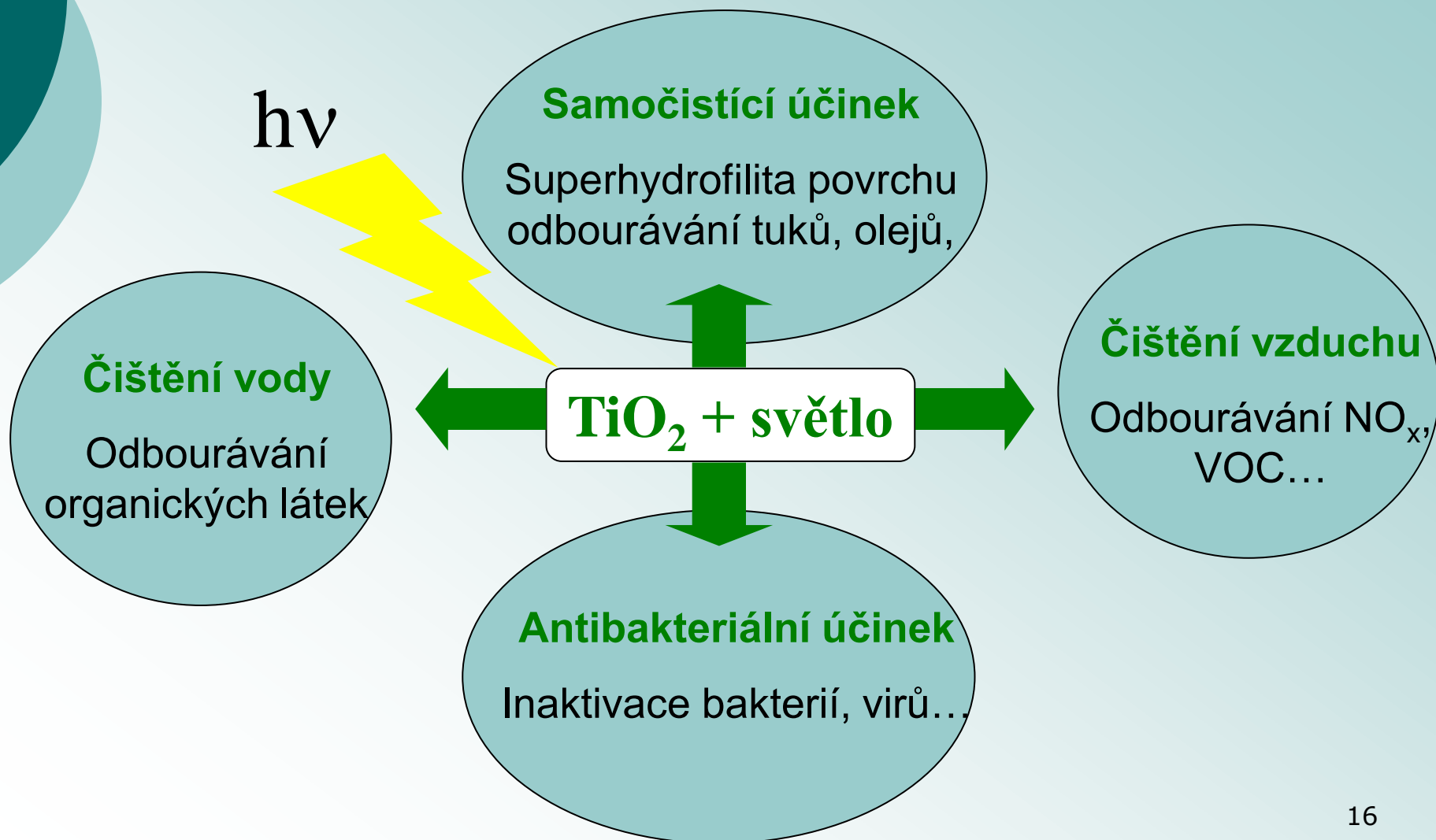
▪ ve vodě (aromáty, chlorované uhlovodíky, pesticidy)

▪ ve vzduchu (zapáchající látky, těkavá rozpouštědla)

▪ ve formě tenkého filmu (kyselina stearová, olejová, metyl stearát)

➤ schopnost inaktivovat mikroorganismy

Základní oblasti aplikace fotokatalýzy

Aplikace fotokatalýzy – čištění životního prostředí

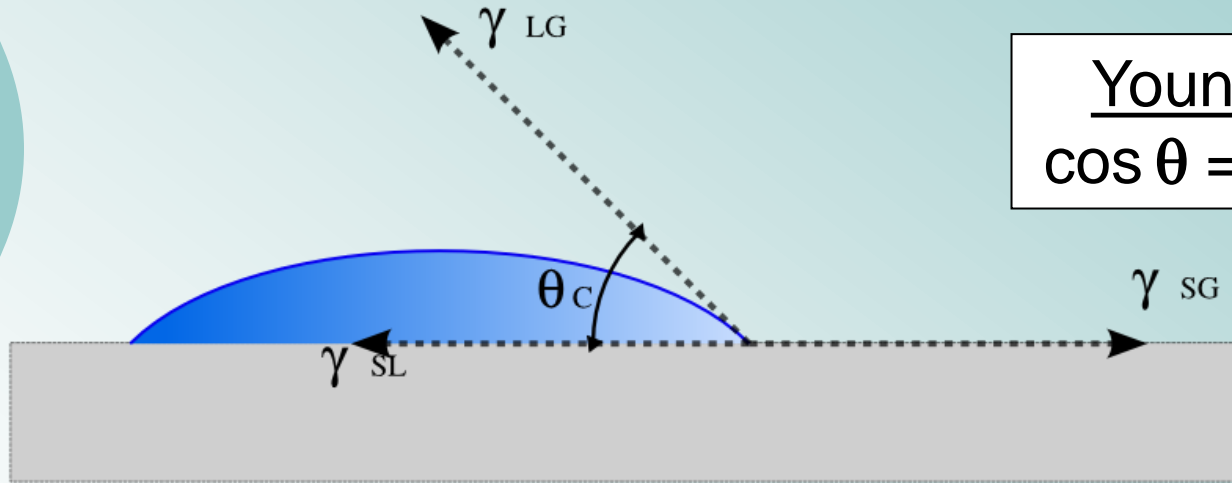
- tenké TiO₂ povlaky na vhodných substrátech
- oxidativní rozklad organických polutantů (pevné, přítomné ve vodě nebo vzduchu) na anorganické látky (CO₂, H₂O atd.)

- **Typické fotokatalyticky aktivní (samo)čistící povrchy**

- sklo
- keramika (dlaždice), střešní tašky
- nátěry
- beton, cementové stěrky
- textil
- kovy

Samočistící účinek

Povrchová smáčivost

Youngova rovnice
 $\cos \theta = (\gamma_{SG} - \gamma_{SL}) / \gamma_{LG}$

Samočistící povrchy

- $\theta > 90^\circ$ - hydrofobní
- $\theta < 90^\circ$ - hydrofilní
- $\theta < 10^\circ$ - superhydrofilní

- superhydrofobní
- superhydrofilní (fotokatalytické)

Samočisticí schopnost fotokatalytického povrchu

- založena na kombinaci **fotokatalytického** jevu a **superhydrofilního** povrchu
- superhydrofilní povrch: dochází k adsorpci vody na kyslíkové vakance za vzniku hydrofilních –OH skupin

- přednostní adsorpce vody místo hydrofobních látek

Samočistící povrchy

Self-Cleaning Glass

Pilkington **Activ™** Clear

Beton + částice TiO_2

Kostel Boha Milosrdného otce

https://cs.wikipedia.org/wiki/Kostel_Boha_Milosrdného_otce

<https://www.patent-glazing.com/self-cleaning-glass.html>

Samočistící účinek

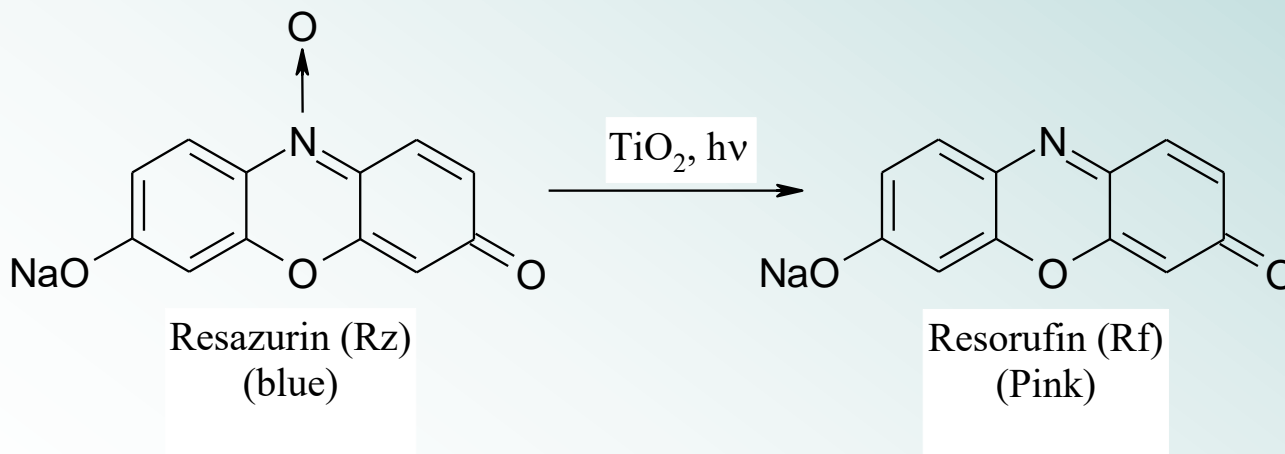
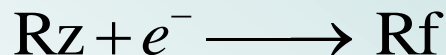
Rychlé stanovení fotoaktivity povrchů

System **Resazurin/Resorufin**

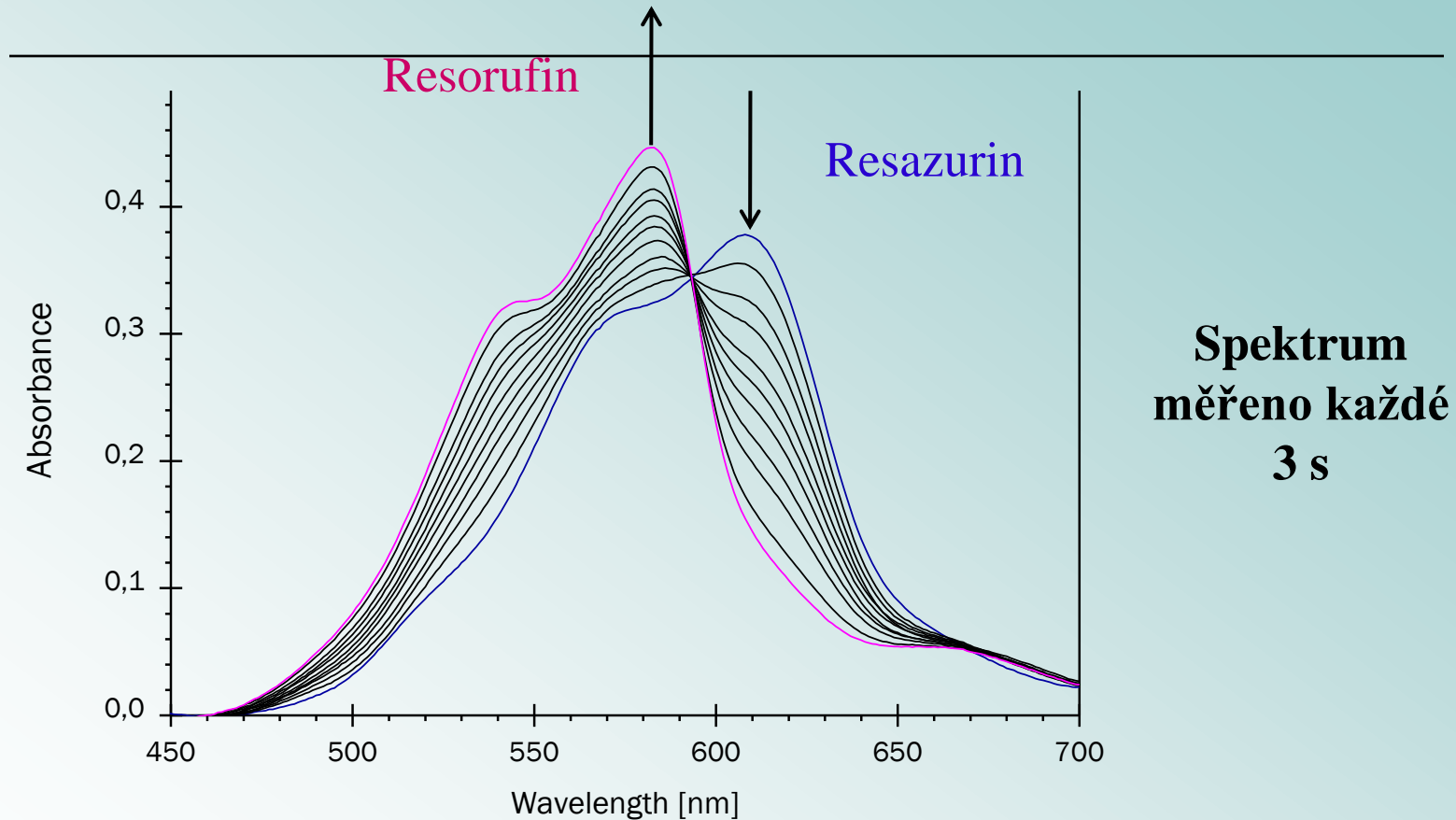
➤ Složení:

Voda, glycerol, redoxní barvivo – **Resazurin** (Rz), hydroxycelulosa

➤ **Reakce fotogenerovaných h^+ a e^- na povrchu TiO_2 vrstvy**

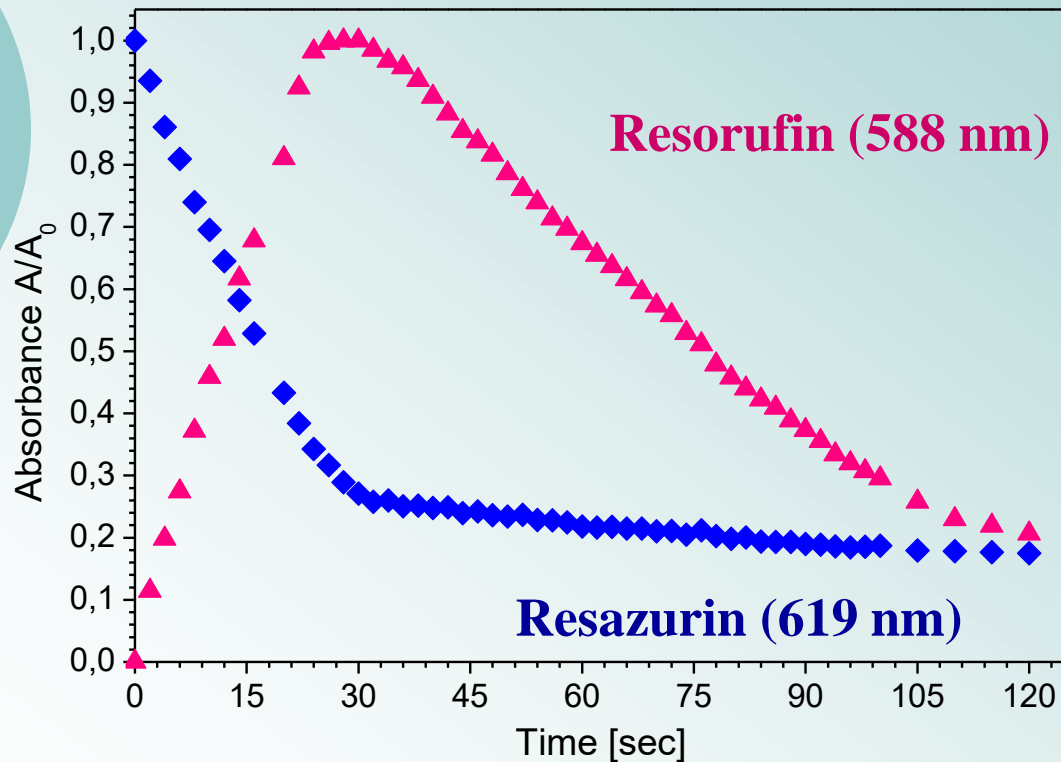

Absorpční spektrum TiO_2 vrstvy s Rz inkoustem

aplikace UV/VIS spektroskopie – stanovení jak reaktantu (**Rz**) tak produktu (**Rf**)

Časová závislost množství Resazurinu a Resorufinu na povrchu TiO_2 - vyjádření fotoaktivity

➤ $A(619 \text{ nm}) = f(t)$

➤ počáteční směrnice - $A \text{ s}^{-1}$

Standartní test fotoaktivity- ISO 21066:2018

Fine ceramics (advanced ceramics, advanced technical ceramics) — Qualitative and semiquantitative assessment of the photocatalytic activities of surfaces by the reduction of resazurin in a deposited ink film

Princip

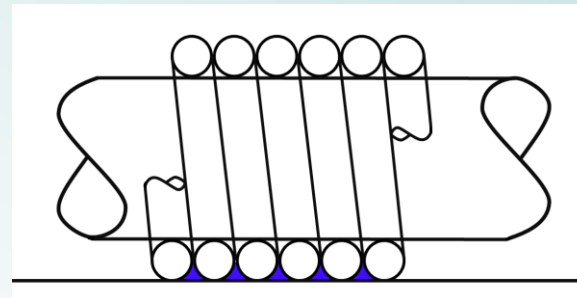
- Nanesení inkoustu obsahující barvivo na fotokatalyticky aktivní povrch
- Exposice UV světlem dochází ke změně barvy vrstvy inkoustu.
- Ta je měřena v pravidelných časových intervalech pomocí digitálního fotoaparátu nebo ručního skeneru
- Výhodou je vysoká rychlost změny barvy povrchu

Nanášení inkoustu

- Tyč s navinutým drátkem (k-bar).

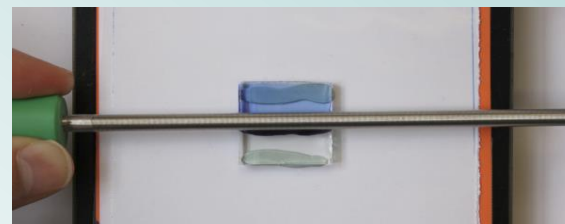
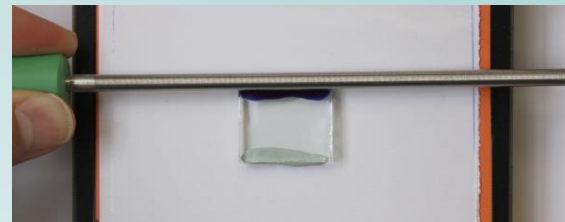
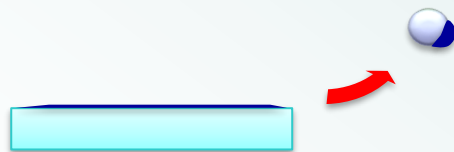
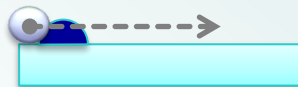
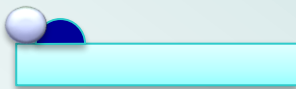
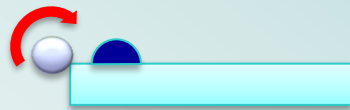

- Tloušťka filmu závisí na průměru navinutého drátu. 0.031 mm odpovídá tloušťce cca 24 μm mokrého filmu inkoustu

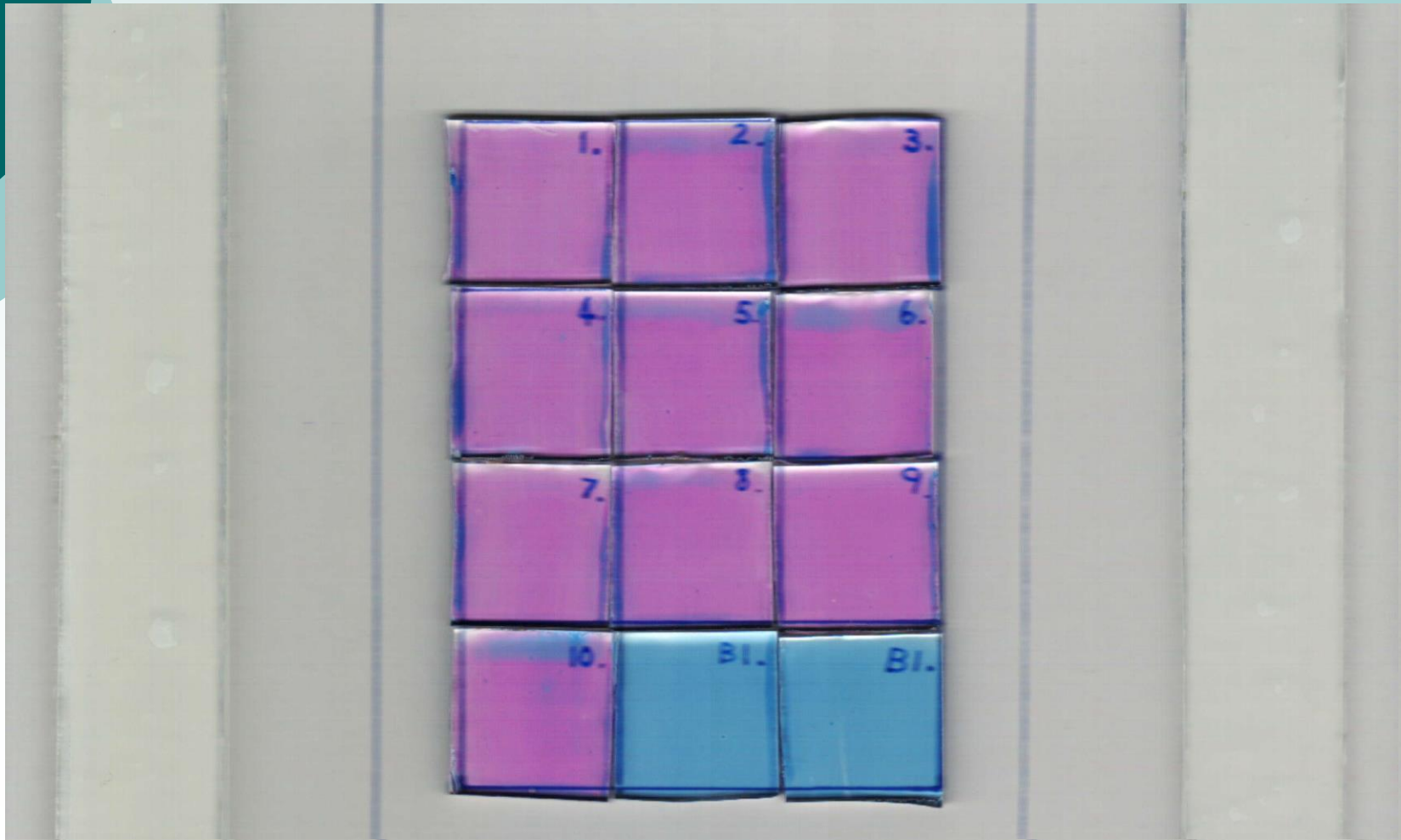

Nanášení inkoustu

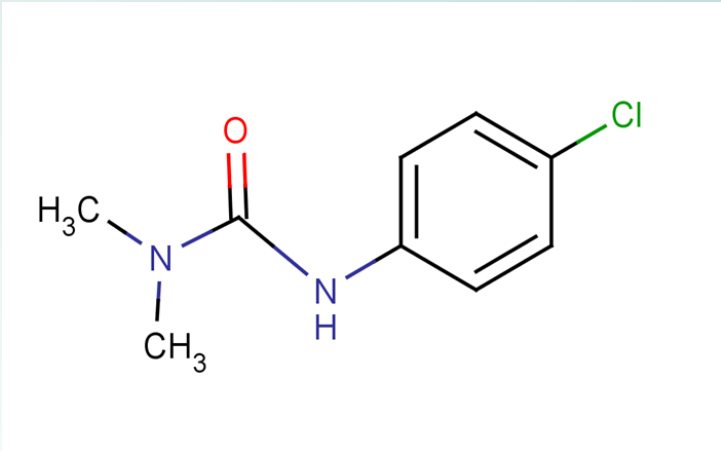
Změna barvy sady vzorků v závislosti na době UV ozařování

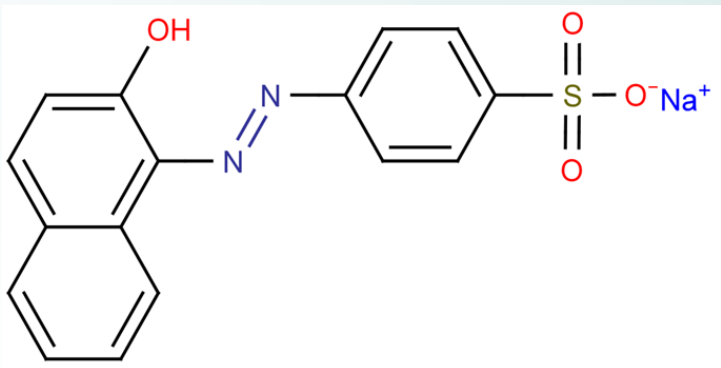
Fotokatalytické čištění vody

odbourávání barviv a pesticidů jako typických polutantů

pesticidy

monuron

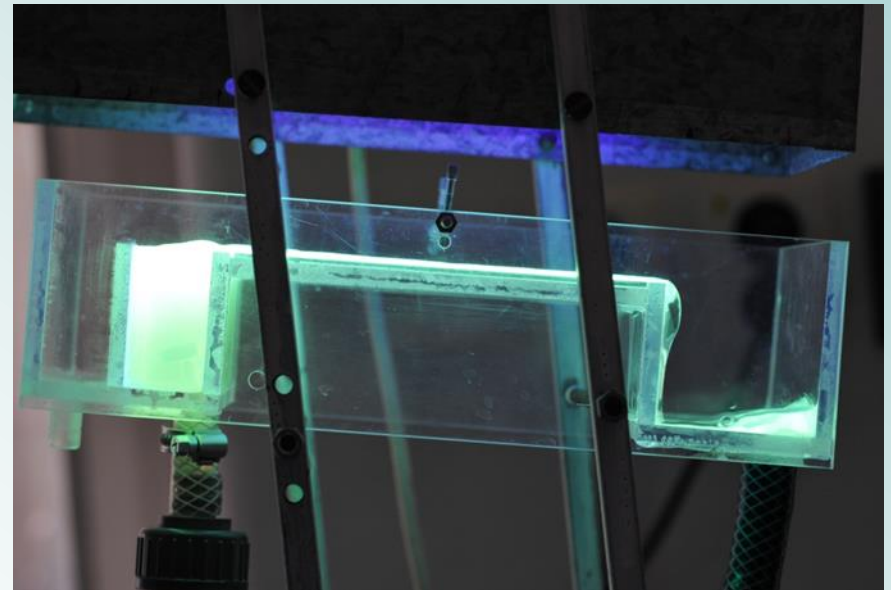
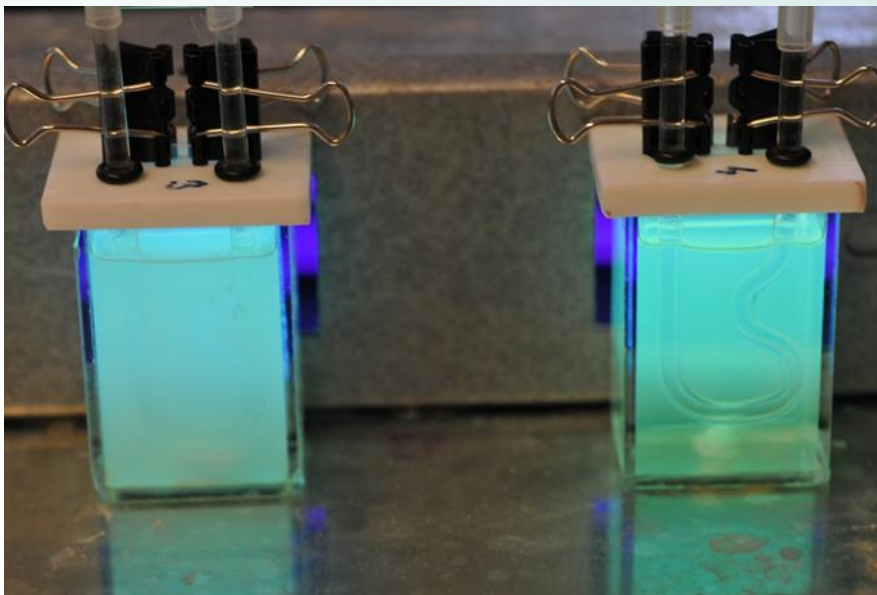
barviva

acid orange 7

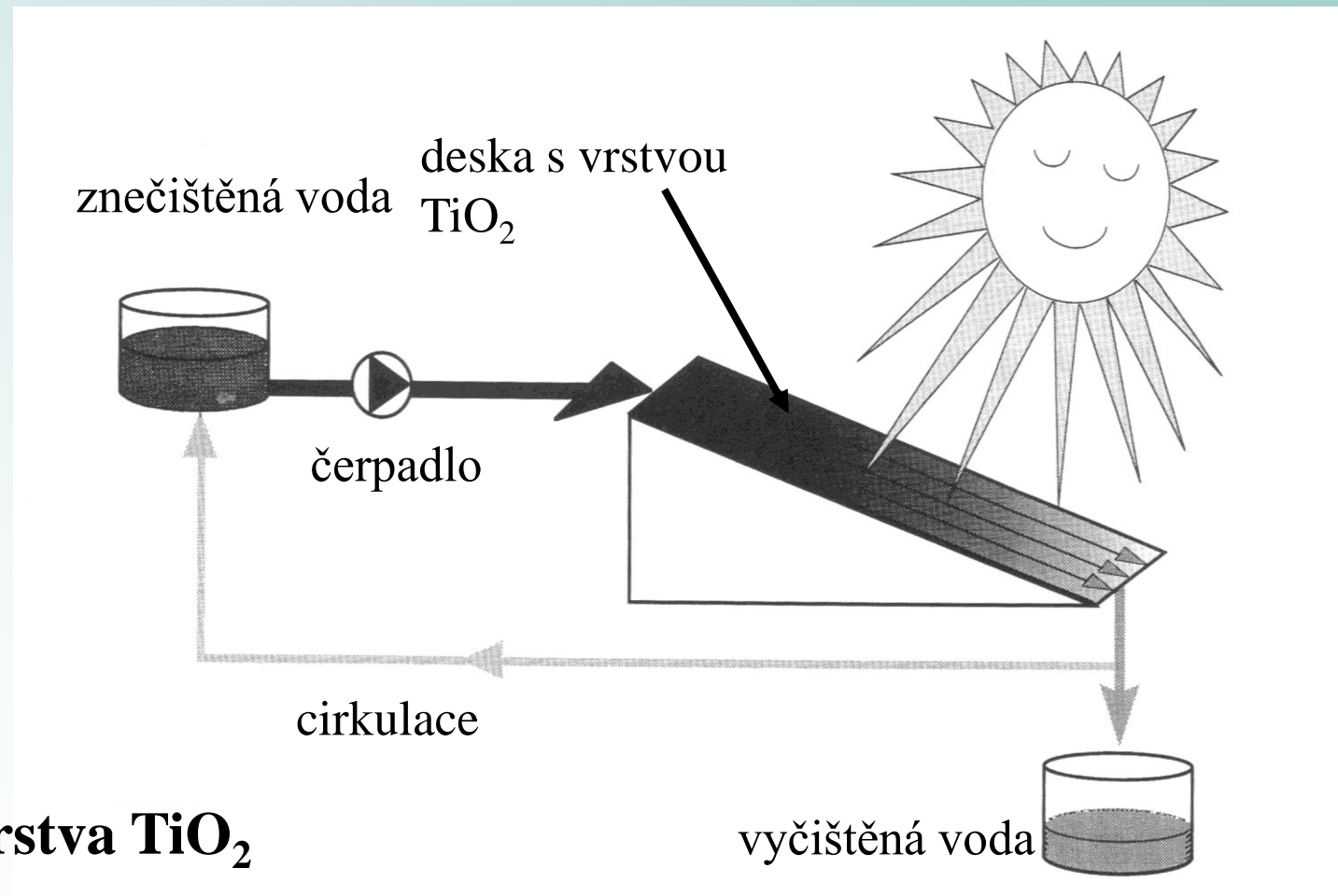
Fotokatalytické čištění vody

Fotoreaktory

- **míchaný - suspenze TiO_2**
  - + vysoký povrch fotokatalyzátoru
  - nutnost oddělení částic TiO_2 od vyčištěné vody
- **TiO_2 nanesené na pevné podložce – sklo, keramika, (desky, trubky)**
  - + není nutnost oddělení fotokatalyzátoru
  - rychlost může být limitována přestupem hmoty

Deskový fotoreaktor s filmovým tokem

➤ vrstva TiO₂

➤ průtok 1 – 6,5 dm³/h, tloušťka filmu ≈ 0,1 mm

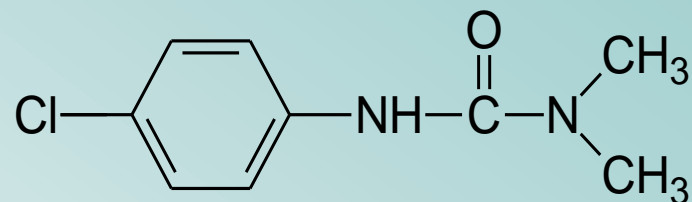
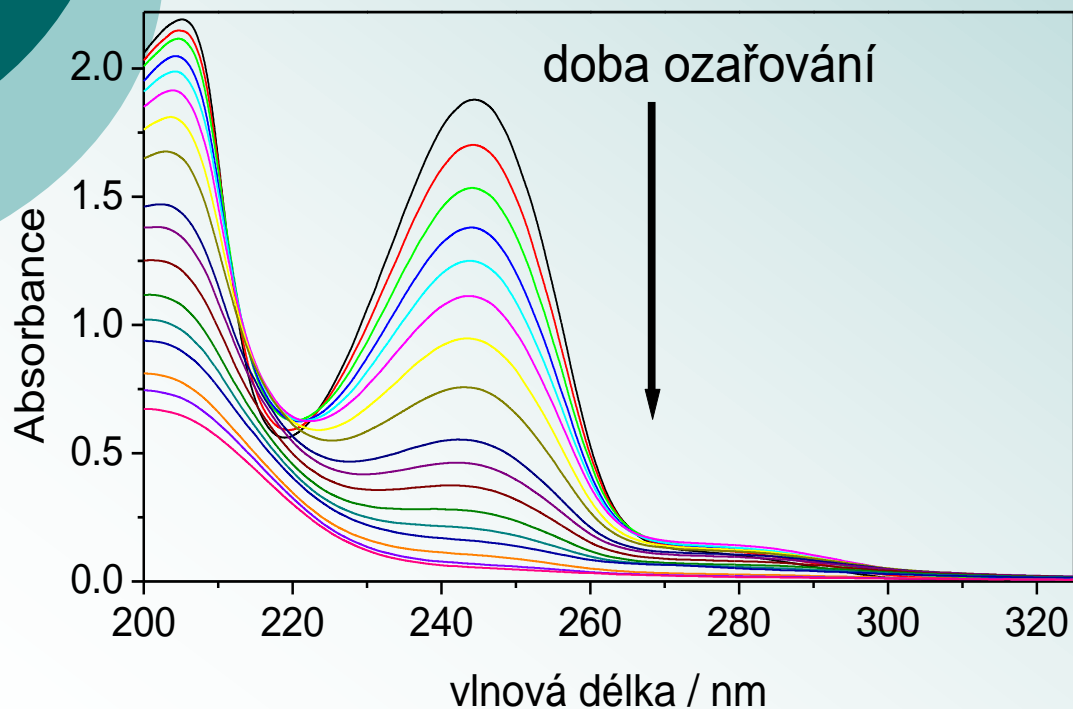
➤ ozařovaná plocha – 72 dm², ozařovaný objem 0,072 dm³

Fotokatalytické čištění vody

Degradace herbicidu monuronu

➤ UV spektrum reakční směsi během ozařování roztoku **monuronu**

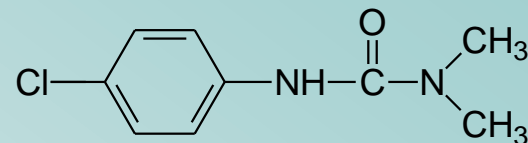
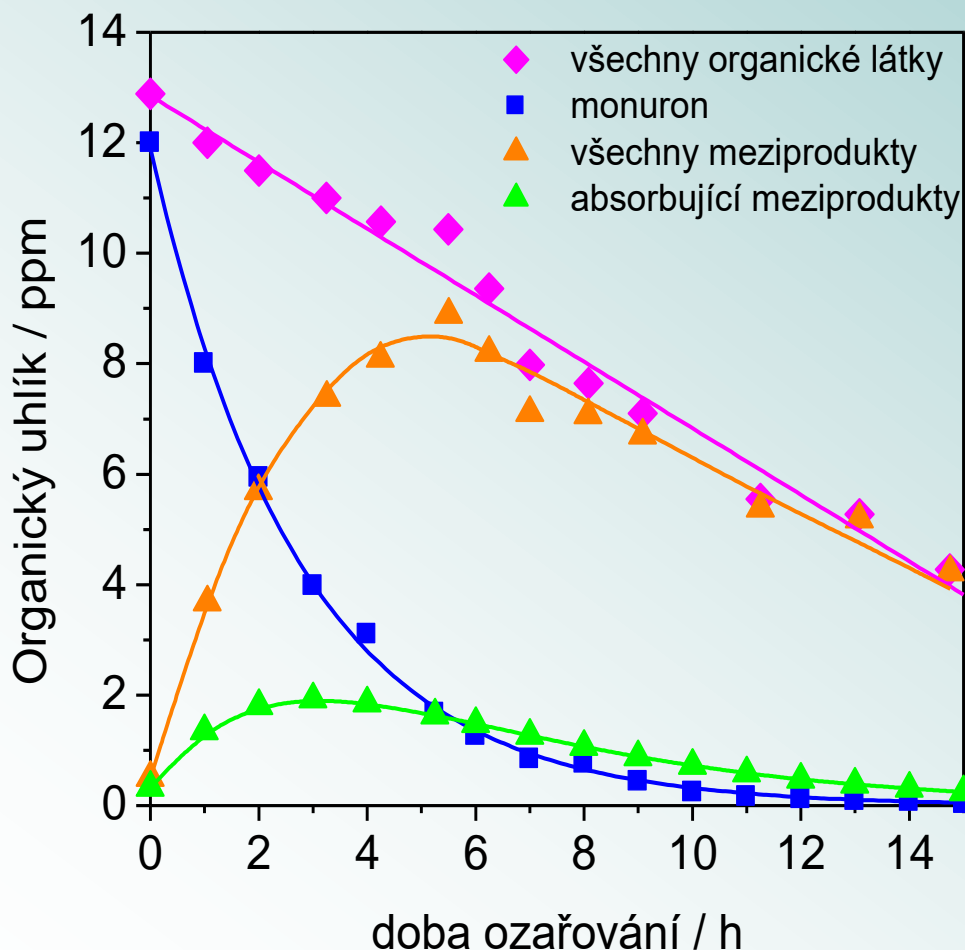
➤ Trvalý pokles absorbance

Pokles koncentrace monuronu a absorbujících meziproductů

Fotokatalytické čištění vody

Typický průběh degradace – herbicid monuron

➤ výchozí polutant

➤ exponenciální pokles

➤ suma org. látek

➤ lineární pokles

➤ mineralizace -
kinetika 0. řádu

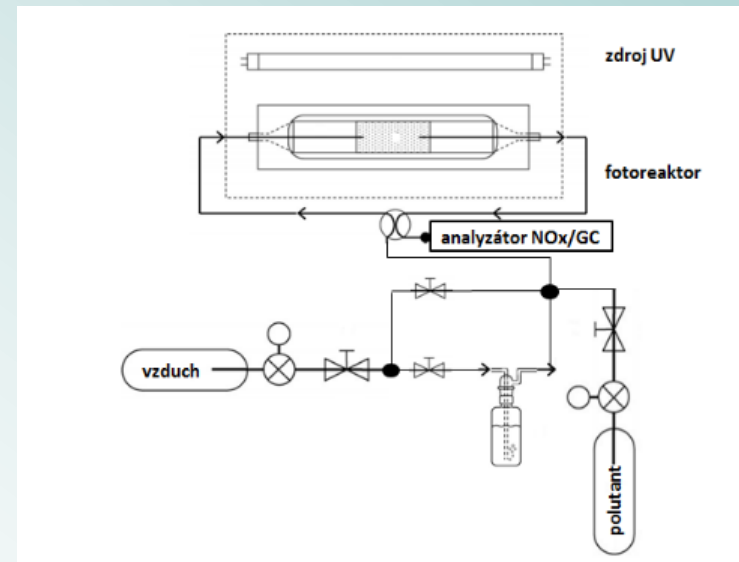
Fotokatalytické čištění vzduchu

Normy pro stanovení aktivity materiálů

metoda	ISO 22197-1	ISO 22197-2	ISO 22197-3	ISO 22197-4
Polutant	NO	acetaldehyd	toluen	formaldehyd
počáteční koncentrace (ppm)	1	5	5	1
celkový průtok (dm ³ /min)	3	1	0.5	3
doba testu (hours)	5	3	3	3
analýza	chemiluminiscenční anal.	GC	GC	GC

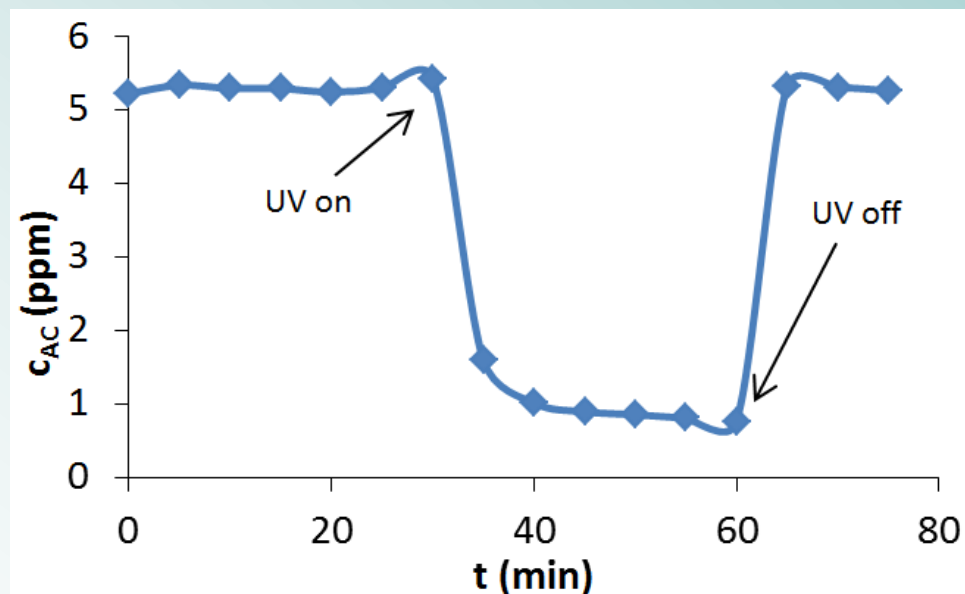
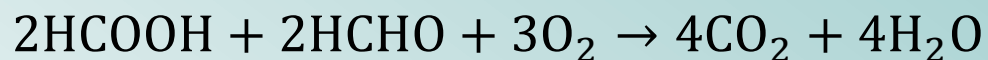
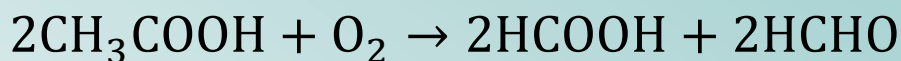
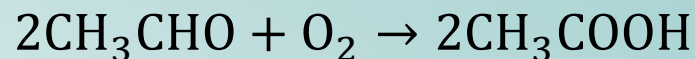
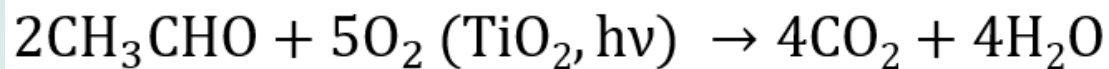
společné parametry:

- geometrie fotoreaktoru
- UV zdroj BL (365 nm) popř. BLB (351 nm)
- intenzita UV záření 1 mW/cm²
- vlhkost testovacího plynu RH 50%

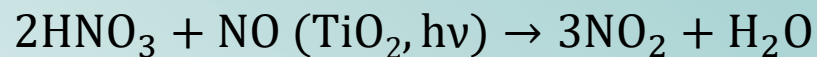
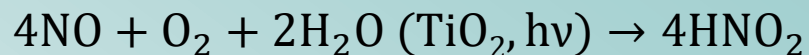
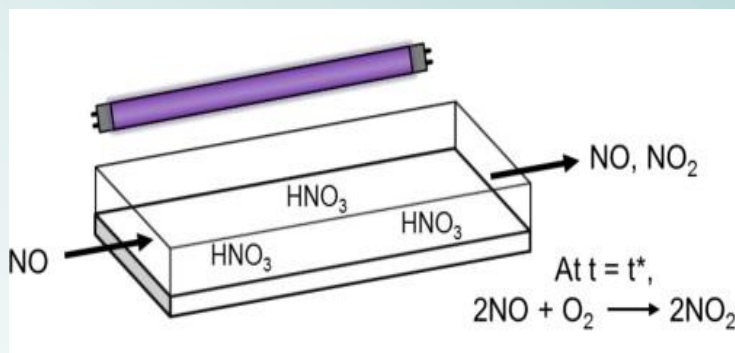

Fotokatalytické čištění vzduchu

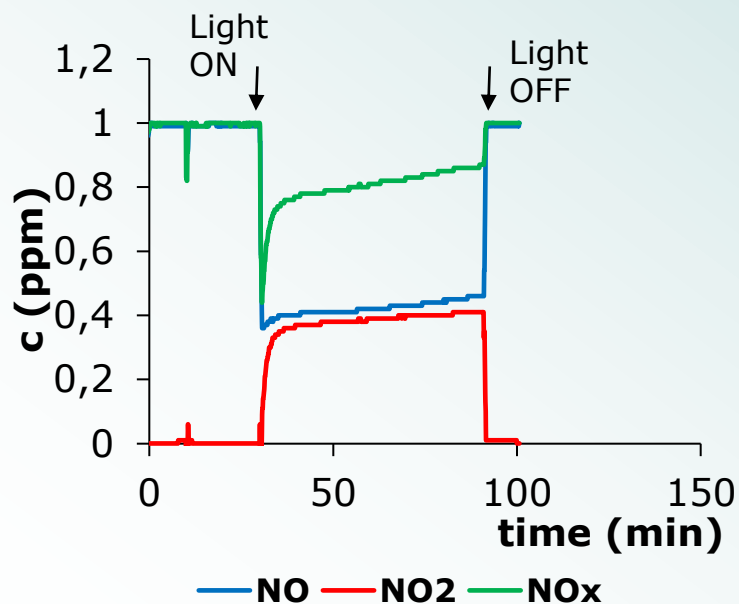
Odstraňování acetaldehydu - ISO 22197-2

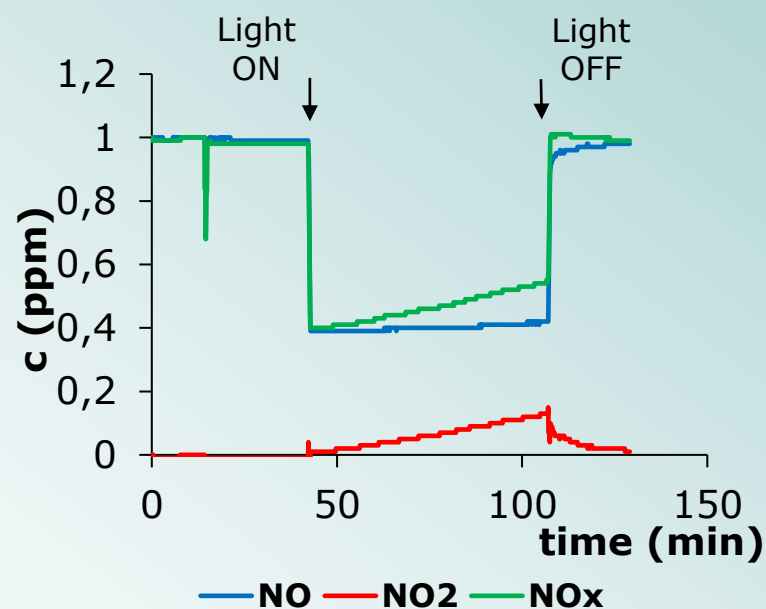
Odstraňování NO_x- ISO 22197-1

TiO₂ P25

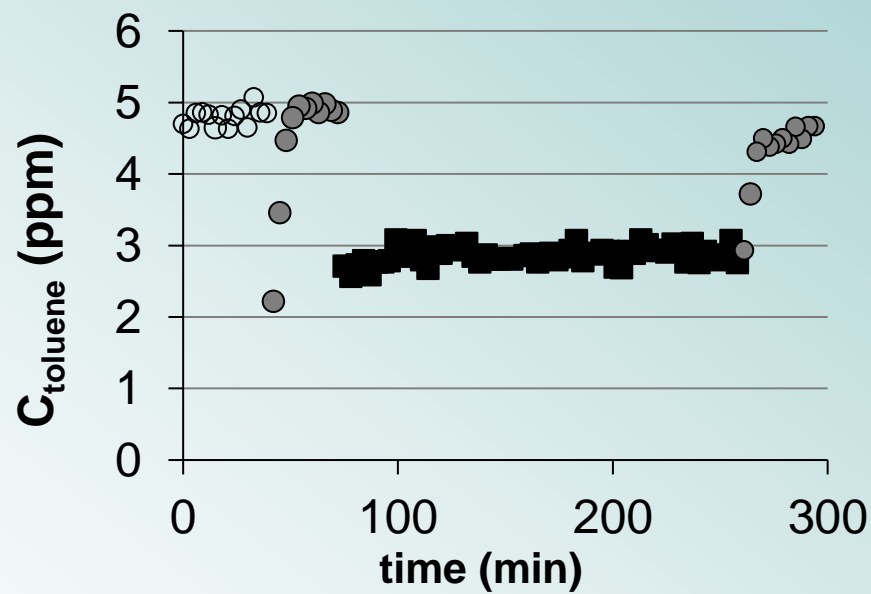
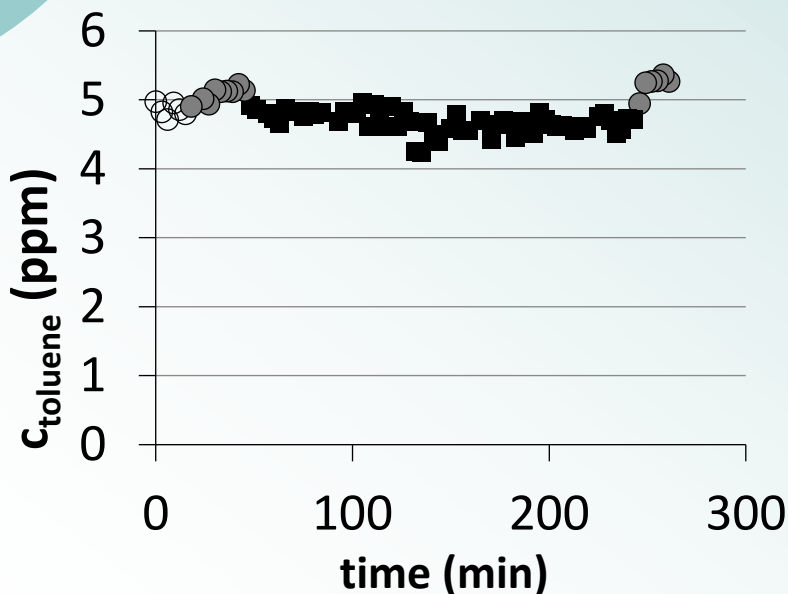
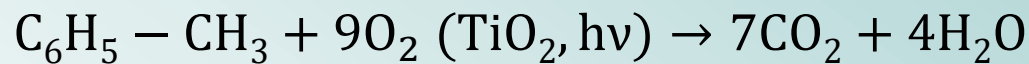
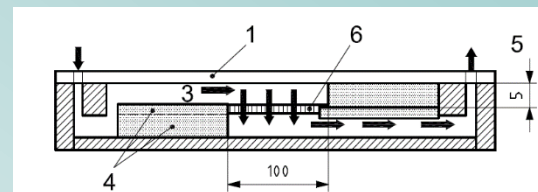
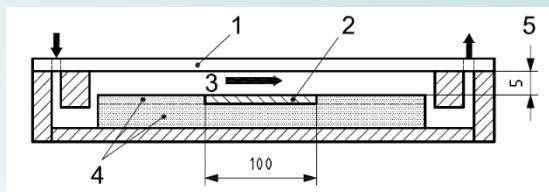

AC0/TiO₂ 0.7

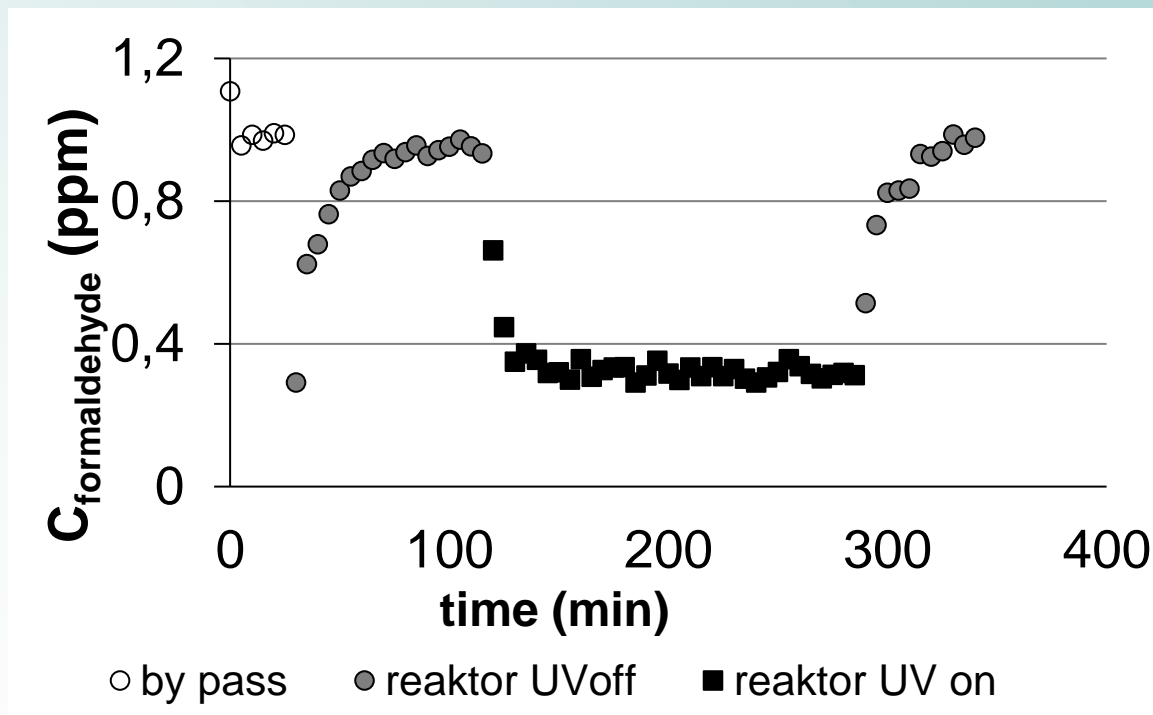
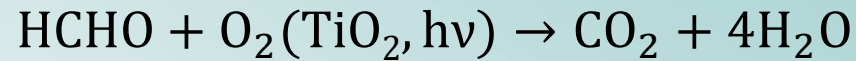
Odstraňování toluenu - ISO 22197-3

○ by pass ● reactor UV off ■ UV on

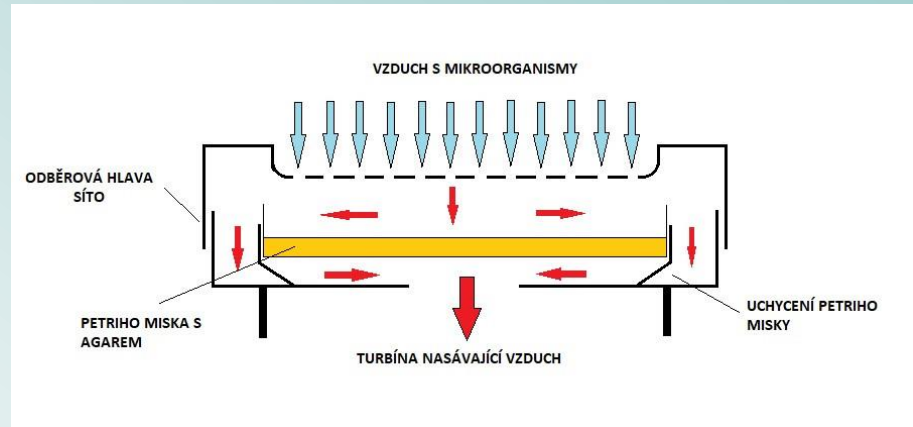
○ by pass ● reactor UV off ■ reactor UV on

Odbourávání formaldehydu (ISO 22197-4)

Fotokatalytická inaktivace mikroorganismů

Aeroskopické měření

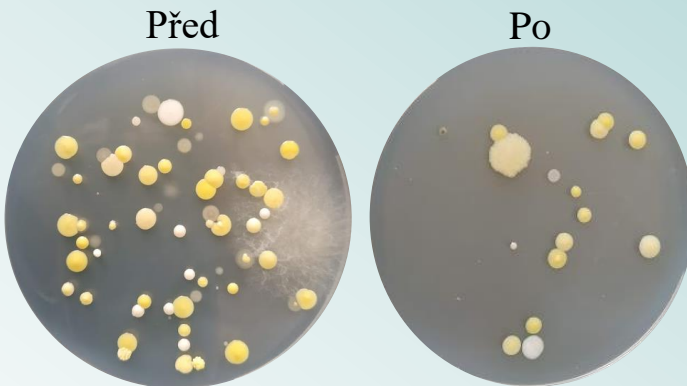
- Zařízení sloužící pro zjištění mikrobiální kontaminace v interiéru
- Selektivní půdy pro bakterie a plísně
- Odběr vzorku, kultivace (1 týden), stanovení počtu kolonií

Fotokatalytická inaktivace mikroorganismů

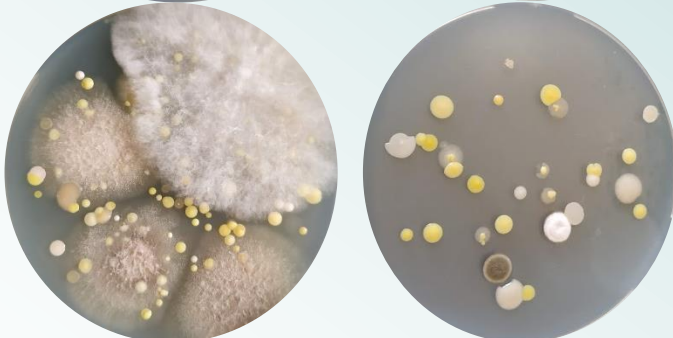
Bakterie

Lokace 1

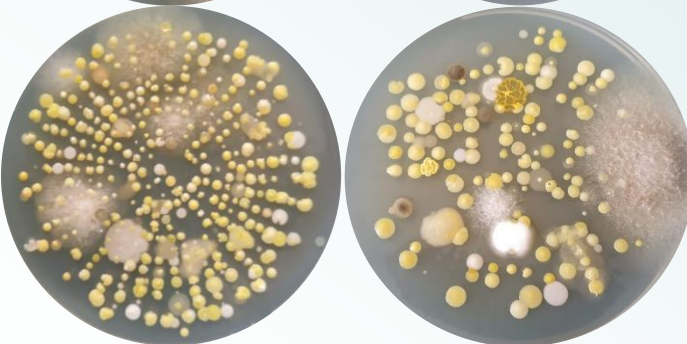
50 L

200 L

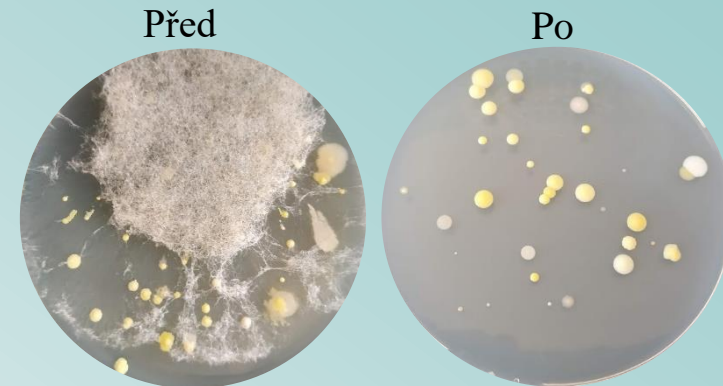

1000 L

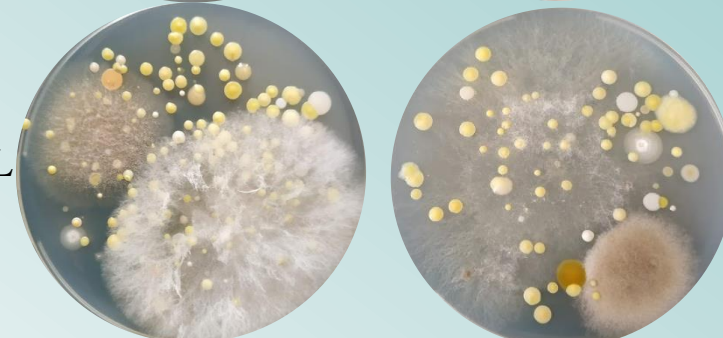

Lokace 2

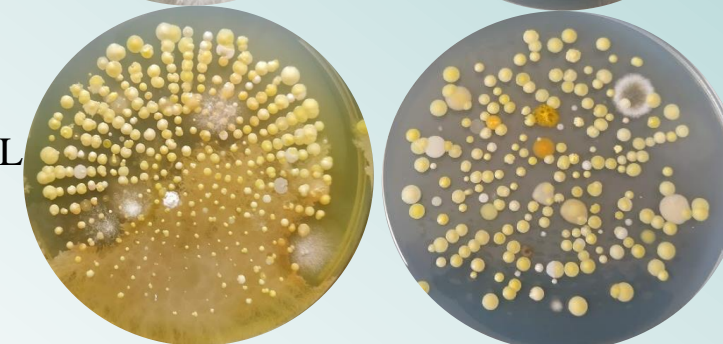
50 L

200 L

1000 L

Fotokatalytická inaktivace mikroorganismů

Plísně

Lokace 1

Před

Po

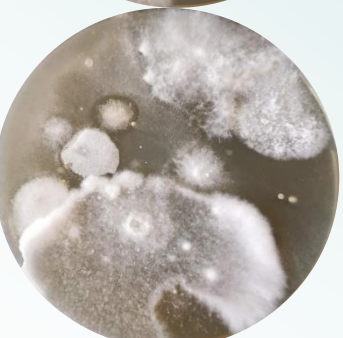
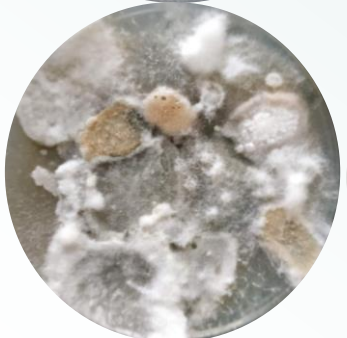
50 L

200 L

1000 L

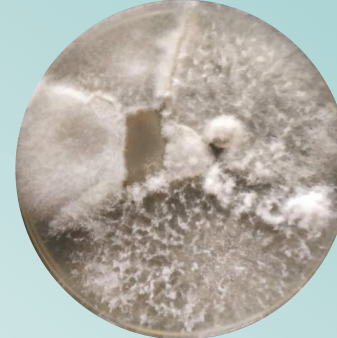

Lokace 2

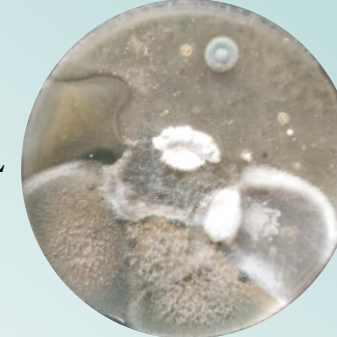
Před

Po

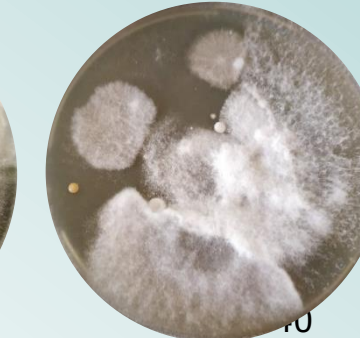
50 L

200 L

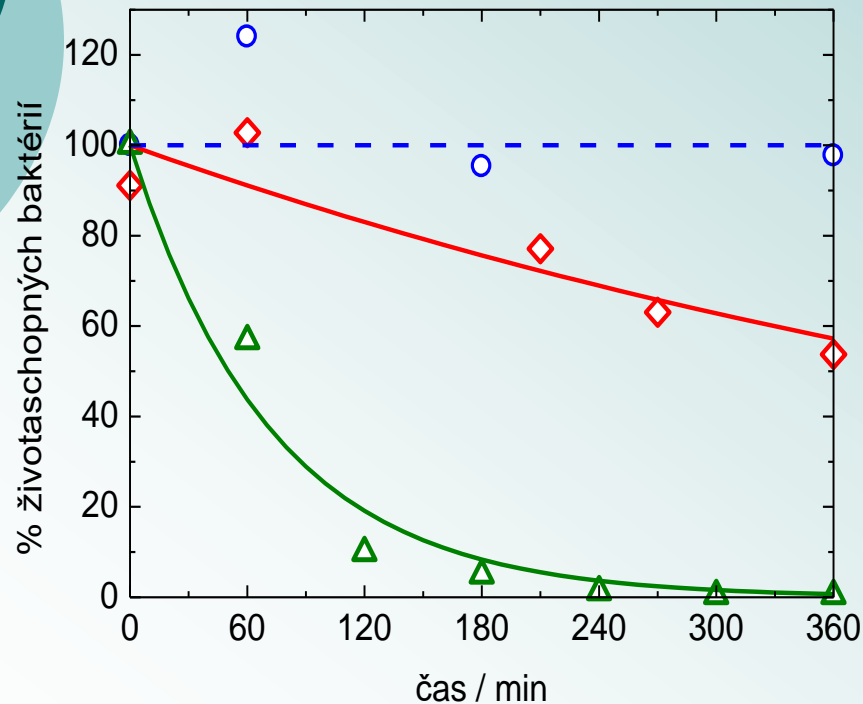
1000 L

Fotokatalytická inaktivace mikroorganismů

Inaktivace *Escherichia coli* v deskovém fotoreaktoru

(---○---) bez UV a TiO₂

(—◇—) s UV bez TiO₂

(—△—) s UV i TiO₂

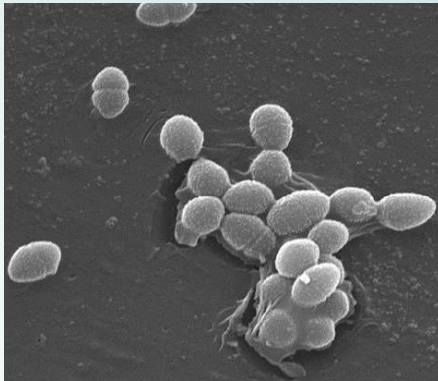

- patrný vliv samotného UV
- účinek $\bullet\text{OH}$ radikálů - porušení buněčné stěny

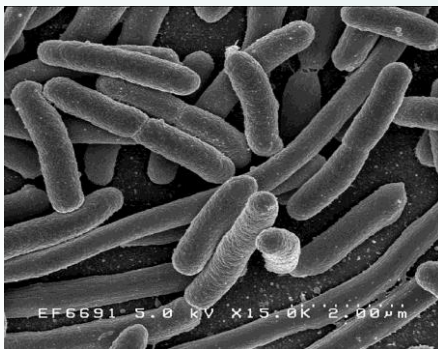
Fotokatalytická inaktivace

Vliv typu buněčné stěny

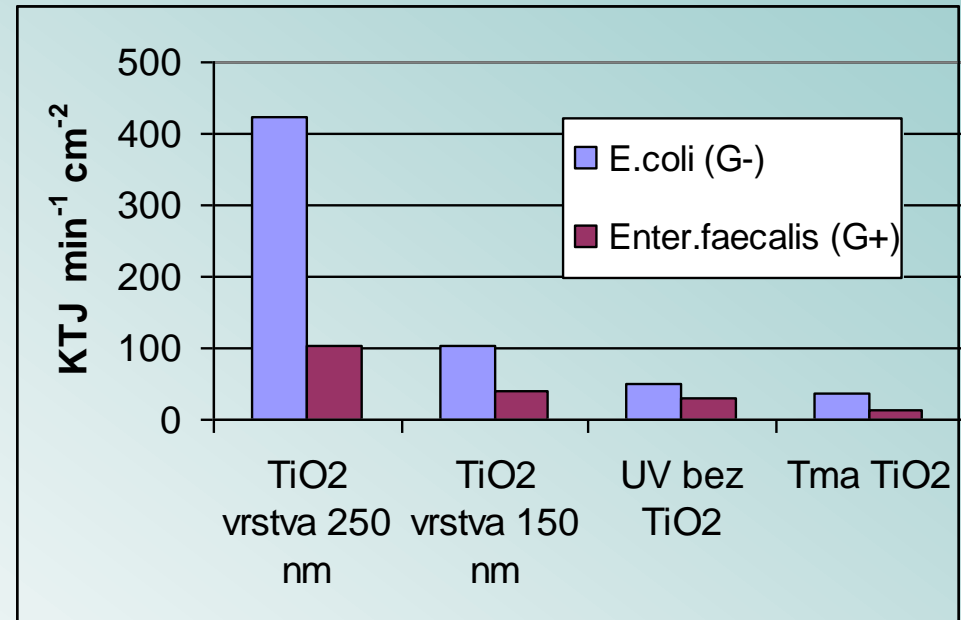
Escherichia coli (G⁻)

Enterococcus faecalis (G⁺)

Rychlost inaktivace

G⁻ *Escherichia coli*

- vyšší rychlost inaktivace
- pozitivní vliv kladně nabitého povrchu TiO₂

Shrnutí

- Nejčastěji využívaný fotokatalyzátor - TiO_2
- Nutnost přítomnosti UV světla (slunce)
- Aplikace - čištění vzduchu a samočistitelné povrchy
- Snadno dostupné standartizované testy fotoaktivity
- Další fotokatalyzátory pro energetické aplikace - konverzi solární energie na chemickou jsou ve stádiu výzkumu
  - fotoelektrochemické procesy (světlem asistovaný rozklad vody, redukce CO_2 , atd.)
  - n-polovodiče Fe_2O_3 , WO_3 , BiVO_4
  - p-polovodiče CuO , Cu_2O , CuFeO_2

Děkuji za pozornost